

OPEN SOCIETY GEORGIA FOUNDATION
ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო

**„პანბკოპის
წესების“
მინიმალური ქალთა
მსჯავრდებულისა და
სასჯელის მოხდისგან
გათავისუფლების
საკითხებზე**

სარეკომენდაციო დოკუმენტი

თბილისი, 2016

გამოცემა მომზადებულია ფონდ „ღია საზოგადოება - საქართველოს“ ფინანსური მხარდაჭერით. სარეკომენდაციო დოკუმენტში გამოთქმული მოსაზრებები შესაძლოა არ გამოხატავდეს ფონდის პოზიციას. შესაბამისად, იგი არ არის პასუხისმგებელი მასალის შინაარსზე.

OPEN SOCIETY GEORGIA FOUNDATION
ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო

**„პანბკოპის
წესების“
ვიზიტი ქალთა
მსჯავრდებულთა და
სასჯელის მოხდინებან
გათავისუფლების
საკითხებზე**

სარეკომენდაციო დოკუმენტი

თბილისი, 2016

„ქალ პატიმართა მოპყრობისა და მსჯავრდებულ ქალთა არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესების“ („ბანგკოკის წესები“) მიღება წარმოადგენს სისხლის სამართლის სისტემაში ქალებთან დაკავშირებული განსაკუთრებული საჭიროებების აღიარების თვალსაზრისით წინ გადადგმულ მნიშვნელოვან ნაბიჯს და უზრუნველყოფს ქალთა მიმართ მოპყრობის სტანდარტების დანერგვას. „ბანგკოკის წესები“ პირველი საერთაშორისო დოკუმენტია, რომელიც ეხება პატიმარი ქალების შვილებთან დაკავშირებულ საკითხებსაც.

ციხის საერთაშორისო რეფორმის (PRI) მიზანია, ხელი შეუწყოს „ბანგკოკის წესების“ განხორციელებას სარეკომენდაციო დოკუმენტის გამოცემის მეშვეობით, რომელიც მთავარ მოქმედ პირებსა და დაინტერესებულ მხარეებს, კერძოდ, სისხლის სამართლის მოსამართლეებსა და ქალთა საკითხებზე მომუშავე პირობით ვადამდე გათავისუფლების ადგილობრივი საბჭოს წარმომადგენლებს, სთავაზობს პრაქტიკულ სახელმძღვანელოს და იმ ზომებს, რომელიც მათ უნდა მიიღონ ამ წესების პრაქტიკაში დასანერგად. სარეკომენდაციო დოკუმენტი მიზნად ისახავს დაეხმაროს მთავარ მოქმედ პირებს მოახდინონ მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში არსებული ხარვეზების გამოვლენა, და ჩაუყარონ საფუძველი პოლიტიკის, სტრატეგიებისა და სამოქმედო გეგმების განვითარებას ბანგკოკის წესებთან შესაბამისობის ზრდის მიზნით.

მნიშვნელოვანია, აღინიშნოს, რომ „ბანგკოკის წესები“ თან ერთვის „პატიმართა მოპყრობის მინიმალურ სტანდარტულ წესებს“ („ნელსონ მანდელას წესები“) და „გაეროს არასაპატიმრო ღონისძიებების მინიმალურ სტანდარტულ წესებს“ (ტოკიოს წესები), რაც ნიშნავს იმას, რომ ბანგკოკის წესების წინაპირობად, პირველ რიგში ეს ორი ინსტრუმენტი უნდა დაინერგოს პრაქტიკაში.

აღნიშნული სარეკომენდაციო დოკუმენტი მომზადებულია ორგანიზაცია „ციხის საერთაშორისო რეფორმის“ მიერ გამოცემული „ბანგკოკის წესების“ სახელმძღვანელო მითითებების დოკუმენტის მიხედვით (ISBN 978-1-909521-10-0).

არასაპატიმრო ღონისძიებები

„ბანგკოკის წესები“ არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ წარმოადგენს „გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების შესახებ“ (ტოკიოს წესები)¹ დოკუმენტის დანართს. ყველა წესი, რომელსაც ეს დოკუმენტი მოიცავს, მტკიცედ ეფუძნება „ტოკიოს წესებში“ ასახულ პრინციპებსა და დებულებებს, ახდენს მათ ინტერპრეტაციას გენდერული პერსპექტივიდან და სისხლის სამართლის სისტემაში მყოფი ქალების შესახებ ცოდნის ამალღების თვალსაზრისით, ასევე, იმ ქალების მზარდი რაოდენობის შესახებ, რომელთა მიმართაც გამოყენებულ იქნა დაკავება და პატიმრობა, 1990 წელს „ტოკიოს წესების“ მიღების შემდეგ.

როგორც აღნიშნულია 57-58-ე წესების კომენტარში, „დამნაშავე ქალთა მნიშვნელოვანი ნაწილი არ წარმოადგენს რისკს საზოგადოებისთვის და მათი პატიმრობა არა თუ ეხმარება, არამედ ხელს უშლის მათ სოციალურ რეინტეგრაციას. ბევრი მათგანი ციხეში მრავალგზის დისკრიმინაციისა და უარყოფის მიზეზით მოხვდა, რომელსაც ქმრებისა თუ პარტნიორების, საკუთარი ოჯახებისა და საზოგადოებისგან აწყდებიან. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია სისხლის სამართლის სისტემაში დამნაშავე ქალთა მიმართ სამართლიანი მოპყრობა, მათი წარსულისა და დანაშაულის ჩადენის მიზეზების გათვალისწინებით, ისევე როგორც მზრუნველობის განევა, მათი დახმარება და საზოგადოებაში მკურნალობა, რაც ხელს შეუწყობს მათი სისხლის სამართლებრივი ქმედებების მამოძრავებელი ფაქტორების აღმოფხვრას. ისეთ შემთხვევებში, სადაც პატიმრობა არ არის აუცილებელი ან გამართლებული, მათთვის პატიმრობის აცილებით, შესაძლებელია ბავშვების დაცვა დედის პატიმრობით გამოწვეული არასასურველი გავლენისგან, მათ შორის, მათი შესაძლო ინსტიტუციონალიზაციისა და მომავალში პატიმრობისგან“.²

„ბანგკოკის წესებში“ არასაპატიმრო ღონისძიებების შესახებ არსებული წესები მოიცავს მნიშვნელოვან სახელმძღვანელო მითითებებს პოლიტიკის გამტარებლების, კანონმდებლებისა და სასჯელის დადგენაზე პასუხისმგებელი ორგანიზაციებისთვის, იმ ღონისძიებების შესახებ, რომელთა კანონში და პრაქტიკაში განეწესა აუცილებელია წარსულის, გარემოებებისა და მზრუნველობითი ვალდებულებების გათვალისწინებით, ქალთა პატიმრობის შემცირების მიზნით. წესები პოლიტიკის გამტარებლებისა და გადაწყვეტილების მიმღებთაგან ითხოვს, ყოველთვის გაითვალისწინონ საქმეში ჩართული ნებისმიერი ბავშვის საუკეთესო ინტერესები, რათა მოხდეს როგორც იმ ალტერნატიული ღონისძიებების პრაქტიკაში გამოყენების უზრუნველყოფა, რომელიც ითვალისწინებს გენდერ-სპეციფიკურ საჭროებებს, ასევე განსაკუთრებული გარემოებების მქონე და განსაკუთრებულად მონყვლადი ჯგუფების, როგორცაა ქალები, რომლებიც საჭროებენ მფარველობას, გოგონები სისხლის სამართლის სისტემაში და ადამიანებით ვაჭრობის მსხვერპლნი, უზრუნველყოფა.

¹ გენერალური ასამბლეა, რეზოლუცია 45/110, გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები არასაპატიმრო ღონისძიებათა გამოყენების შესახებ (ტოკიოს წესები), 14 დეკემბერი 1990, A/45/49.

² ბანგკოკის წესები, 57-58-ე წესების კომენტარი.

დაკავებისა და პატიმრობის ალტერნატივები

წესი 57

„ტოკიოს წესების“ დებულებები იძლევა რეკომენდაციას თუ როგორ შემუშავდეს და განხორციელდეს რეაგირება ქალი დამნაშავეების ქმედებებზე. განრიდების ზომებისა და წინასწარი და საპატიმრო ალტერნატივების გენდერულად სპეციფიკური საშუალებები უნდა შემუშავდეს წევრი სახელმწიფოების სამართლებრივ სისტემებში, მრავალი ქალი დამნაშავეს ვიქტიმიზაციის ისტორიისა და მათი მზრუნველობის პასუხისმგებლობის გათვალისწინებით.

წესი 58

ტოკიოს წესებიდან წესი 2.3-ის გათვალისწინებით, ქალი დამნაშავეები არ უნდა იქნან განცალკავებული მათი ოჯახებისგან და საზოგადოებისგან, წინასწარ მათი ისტორიისა და ოჯახური კავშირების შესწავლის გარეშე. დანაშაულის ჩამდენი ქალების საქმის წარმოებისას გამოყენებულ უნდა იქნას ალტერნატიული გზები, როგორცაა განრიდების ღონისძიებები და წინასწარი და პატიმრობის ალტერნატივები, სადაც და როცა ეს შესაძლებელია.

წესი 60

შესაბამისი რესურსი უნდა გამოიყოს, რომ შეიქმნას შესაფერისი ალტერნატივები ქალი დამნაშავეებისთვის, იმისათვის, რომ მოხდეს არასაპატიმრო ღონისძიებების იმ ღონისძიებებთან კომბინირება, რომელიც მიმართულია იმ ზოგადი პრობლემების მოგვარებაზე, რომელიც უბიძგებს ქალებს კავშირი იქონიონ სისხლის სამართლის სისტემასთან. ეს შესაძლოა მოიცავდეს თერაპიულ კურსებს და საკონსულტაციო მომსახურებას ოჯახური ძალადობისა და სექსუალური ძალადობის მსხვერპლთათვის; შესაბამის მკურნალობას გონებრივი შეზღუდულობის მქონეთათვის; და საგანმანათლებლო და სასწავლო პროგრამებს დასაქმების პერსპექტივების გასაუმჯობესებლად. მსგავსი პროგრამები უნდა უზრუნველყოფდნენ ქალთა და ბავშვთა მზრუნველობის საჭიროებას.

- „ტოკიოს წესები“, წესი 2.3, რომელიც ნახსენებია წესში 58, განმარტავს, რომ: დანაშაულის ბუნებისა და სიმძიმის, დამნაშავის პიროვნული თვისებებისა და წარსულის, საზოგადოების უსაფრთხოების დაცვისა და არასააჭირო პატიმრობის თავიდან აცილების მიზნით, შესაბამისი მოქნილობის უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია, სისხლის სამართლის სისტემამ უზრუნველყოს არასაპატიმრო ღონისძიებების ფართო სპექტრის არსებობა აღკვეთის ღონისძიების ეტაპიდან სასჯელის აღსრულებამდე. ხელმისაწვდომი არასაპატიმრო ღონისძიებების რაოდენობა და ტიპები იმგვარად უნდა განისაზღვროს, რომ შესაძლებელი იყოს შესაბამისი სასჯელის გამოყენება.
- წესები 57, 58 და 60 გამომდინარეობს „ტოკიოს წესების“ წესი 2.3-ში განსაზღვრული ძირითადი პრინციპისგან, განავრცობს მას, ითვალისწინებს რა გენდერ-სპეციფიკურ საკითხებს.
- გარდა ამისა, „ტოკიოს წესების“ წესი 1.5 განმარტავს, რომ: აუცილებელია, ნევრმა ქვეყნებმა, საკუთარ სამართლებრივ სისტემაში, არჩევანის უზრუნველსაყოფად, დანერგონ არასაპატიმრო ღონისძიებები, რაც, თავის მხრივ, შეამცირებს პატიმრობის გამოყენებას და მოახდენს სისხლის სამართლის პოლიტიკის რაციონალიზაციას ადამიანის უფლებების დაცვის, სოციალური სამართლის მოთხოვნებისა და დამნაშავის სარეაბილიტაციო საჭიროებების გათვალისწინებით.
- წესები 57, 58, 60 და სხვები, ქალი დამნაშავეების შემთხვევაში, ითვალისწინებს *„ადამიანის უფლებების დაცვას, სოციალური მართლმსაჯულების მოთხოვნებსა და დამნაშავის სარეაბილიტაციო საჭიროებებს“*, მათი წარსულისა და მზრუნველობითი მოვალეობების თვალსაზრისით. ისინი აღიარებენ, რომ ბევრი ქალი გენდერული ნიშნით დისკრიმინაციის მსხვერპლია, აქვთ ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობით გამოწვეული საჭიროებები ან არიან ნივთიერებაზე დამოკიდებულნი – მათ მიერ ჩადენილი დანაშაული ხშირად მჭიდროდაა დაკავშირებული სწორედ ამ ფაქტორებთან. სოციალური მართლმსაჯულების მოთხოვნებისა და დამნაშავის საჭიროებების გათვალისწინება ნიშნავს, რომ ქალები მიიღებენ მხარდაჭერას, დახმარებას ვიქტიმიზაციით გამოწვეული ფსიქოლოგიური შედეგების გადალახვაში, იმკურნალებენ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემებსა და ნივთიერებაზე დამოკიდებულებაზე. ეს კი, თავის მხრივ, დაეხმარება მათ, მომავალში იცხოვრონ პოზიტიური ცხოვრებით, შორს დანაშაულისგან.
- კიდევ ერთი ფაქტორი, რომელიც უმნიშვნელოვანესია ადამიანის უფლებათა დაცვის, სოციალური მართლმსაჯულებისა და დამნაშავის რეაბილიტაციის თვალსაზრისით, არის დანაშაულის ჩამდენი ქალის მზრუნველობითი ვალდებულებების გათვალისწინება. საჭიროა, სისხლის სამართლის სისტემის ხელისუფლებმა მხედველობაში

მიიღონ პატიმრობის გავლენა დედებსა და მათ შვილებზე, ან ნებისმიერ სხვა პირზე - მოხუც ან შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე მშობელსა თუ ნათესავზე, რომელზე ზრუნვის ვალდებულებაც ქალს შეიძლება გააჩნდეს. ბავშვების შემთხვევაში, დედის პატიმრობამ შესაძლოა იქონიოს გრძელვადიანი ფსიქოლოგიური ან ისეთი გავლენა, რომელიც აფერხებს ბავშვის განვითარებას, ასევე შექმნას გარემო, რომელიც ხელს შეუწყობს ბავშვის მომავალ კრიმინალიზაციასა და პატიმრობას, როგორც ეს ზოგ ქვეყანაში ჩატარებული კვლევის შედეგად ჩანს.³

- წესები მოიცავს არა მხოლოდ სასჯელის ალტერნატივებს, არამედ ალტერნატივებს წინასწარი პატიმრობის ეტაპზეც. მათში გათვალისწინებულია ის ფაქტი, რომ ქალების წინასწარმა პატიმრობამ, მოკლე ვადითაც კი, შეიძლება მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს მათ შვილებსა და ოჯახებს, განსაკუთრებით კი იმ შემთხვევაში, როდესაც ისინი წარმოადგენენ ერთადერთ, ან ძირითად მზრუნველს. წესები მოუწოდებს შესაბამის ორგანოებს, შესაძლებლობის არსებობისას, ქალი დამნაშავეს შემთხვევაში, უპირატესობა მიანიჭონ წინასწარი პატიმრობის ალტერნატივებს. მხედველობაში მიიღება ის უზარმაზარი სოციალური და ეკონომიკური დანახარჯებიც, რომელსაც გადაჭარბებული და ხშირად არააუცილებელი წინასწარი პატიმრობის გამოყენება მოითხოვს და რაც ასევე ასახულია კვლევაში.⁴ წესები შესაბამისობაში მოდის „სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებათა საერთაშორისო ქარტიის“ (ICCPR) მე-9(3) წესის, „ტოკიოს წესების“ მე-6 წესისა და „პირის ნებისმიერი სახით დაპატიმრებისა და ციხეში მოთავსების შესახებ პრინციპების ერთობლიობის“ 39-3 პრინციპის დებულებებთან, რომელიც წინასწარი პატიმრობის გამოყენებას ძალიან კონკრეტულ გარემოებებამდე ზღუდავს.⁵
- „ტოკიოს წესებში“ ნახალისებულია ახალი არასაპატიმრო ღონისძიებების შემუშავება. წესი 2.4 ადგენს: აუცილებელია, ახალი არასაპატიმრო ღონისძიებების შემუშავების ნახალისება, ახლო ზედამხედველობა და სისტემატიური შეფასება.
- ამ პრინციპების თანახმად და პატიმრობის ისეთი ალტერნატივების მცირე რაოდენობის გათვალისწინებით, რომელიც მხედველობაში იღებს ქალ დამნაშავეთა გენდერ-სპეციფიკურ საჭიროებებს, საზოგადოებების უმრავლესობაში, წესი 60 ავალდებულებს სახელმწიფოებს, გამოყონ საკმარისი თანხა და ადამიანური რესურსი ისეთი არასაპატიმრო ღონისძიებებისა და სასჯელების შემუშავებისთვის, რომელიც უპასუხებს კონკრეტულად მათ იურისდიქციაში ქალ დამნაშავეთა წინაშე ყველაზე ხშირად წამოჭრილ საჭიროებებს.

³ მაგალითისთვის იხილეთ, მეგობრების მსოფლიო კომიტეტის მიერ (კუიკერები) ბავშვთა უფლებების კომიტეტში კონსულტაციისთვის წარდგენილი განაცხადი, განხილვის დღე, მშობლის ზრუნვას მოკლებული ბავშვები, კუიკერის გაეროს ოფისი, 2005, გვ. 3.

⁴ მაგალითისთვის იხილეთ, წინასწარი პატიმრობის სოციალურ-ეკონომიკური გავლენა, ღია საზოგადოების მართლმსაჯულების ინიციატივა, ღია საზოგადოების ფონდები, გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP), 2011 <www.soros.org/initiatives/justice/articles_publications/publications/socioeconomic-impact-detention-20110201/socioeconomic-impact-pretrial-detention-02012011.pdf>.

⁵ „ბანგკოკის წესები“, კომენტარი წესებზე 57 და 58.

- წესი 60 მიუთითებს მხოლოდ ქალებზე მორგებული სერვისების დანერგვის საჭიროებაზე და ეთანხმება კვლევის შედეგებს, რომლის თანახმადაც, სანკურნალო პროგრამების მიტოვების მაჩვენებელი ბევრად დაბალია ისეთი გენდერ-სპეციფიკური პროგრამების შემთხვევაში, რომელიც ითვალისწინებს სერვისებს მხოლოდ ქალებისთვის.⁶ როგორც ნივთიერებაზე დამოკიდებული ქალებისთვის არსებული სერვისების შეფასების შედეგად გამოვლინდა, „მხოლოდ ქალებზე მორგებული სერვისები შესაძლებლობას აძლევს ქალებს, იყვნენ კაცების მხრიდან ძალადობისგან უსაფრთხო ადგილას და მიიღონ კონკრეტულად მათ საჭიროებებზე მორგებული ინტერვენციის სახეები. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ გინეკოლოგიური მკურნალობა, უსაფრთხო სექსსა და უსაფრთხო ინექციაზე მოლაპარაკების უნარები და ისეთი თემების განხილვის შესაძლებლობა, როგორიცაა ძალადობა, ორსულობა. მხოლოდ ქალებზე მორგებული სერვისები მათ იმ სტიგმისა და სირცხვილის გადალახვაშიც დაეხმარება, რომელიც ნივთიერებების მოხმარების შედეგად აქვთ“.⁷ გარდა ამისა, მხოლოდ ქალებზე გათვლილი პროგრამებიდან მკურნალობის მიტოვების მაგალითები ნაკლებია ლესბოსელი ქალების შემთხვევაშიც.⁸
- წესი 60 ასევე აღიარებს იმ პრაქტიკულ გამოწვევებსაც, რომლის წინაშე, პროგრამებში, სამკურნალო პროცესებში ან კურსებში ჩართული ქალი შეიძლება აღმოჩნდეს მზრუნველობითი ვალდებულებების არსებობის გამო. შესაბამისად, აუცილებელია, რომ ქალებზე მორგებული არასაპატიმრო ღონისძიებები და სასჯელები ითვალისწინებდეს ბავშვებზე ზრუნვის საჭიროების უზრუნველყოფას.

წესების 57, 58 და 60 პრაქტიკაში გამოყენება

- აუცილებელია, პოლიტიკის გამტარებლების, კანონმდებლებისა და სისხლის სამართლის ხელისუფლების ერთობლივი მუშაობა, ქალ პატიმართა რაოდენობის შემცირების მიზნით, შესაბამისი ღონისძიებებისა და პოლიტიკის შემუშავების მიმართულებით და შეძლებისდაგვარად, ტოკიოსა და ბანგკოკის წესების დებულებების გათვალისწინებით.
- საჭიროა, გადაიხედოს შესაბამისი საკანონმდებლო აქტები, როგორცაა სისხლის სამართლის კოდექსი და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, ასევე სხვა კანონები და მოხდეს სასამართლო ხელისუფლების გენდერ-სპეციფიკურ საჭიროებებზე მორგებული ალტერნატიული საშუალებების არჩევანით უზრუნველყოფა, როგორც წინასწარი პატიმრობის, ასევე პატიმრობის შემთხვევაში.

⁶ მაგალითისთვის იხილეთ, გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო (UNODC), ნარკოდამოკიდებულების მკურნალობის ინსტრუმენტი, ნივთიერებაზე დამოკიდებულების მკურნალობა და ზრუნვა ქალებზე: თემატური კვლევები და ნასწავლი გაკვეთილები, გაერო, ნიუ-იორკი, 2004, გვ. 2, 11-12, 49, <http://www.unodc.org/docs/treatment/Case_Studies_E.pdf>

⁷ იქვე, გვ. 53

⁸ იქვე, გვ. 12

საუკეთესო პრაქტიკა: ტაილანდში მოსამართლეები ქალების გასამართლების დროს ბანგკოკის წესების აღსრულებას იწყებენ

2013 წლის მარტში, ტაილანდის სააპელაციო სასამართლოს მთავარმა მოსამართლემ დაადასტურა, რომ მოსამართლეები დათანხმდნენ, მდედრობითი სქესის პატიმრების გასამართლების დროს, ქალთა განსაკუთრებული გარემოებების გათვალისწინების საშუალებით, აღასრულონ ბანგკოკის წესების დებულებები. მან მაგალითად მოიყვანა იმ ქალის საქმე, რომელსაც პატიმრობა მიუსაჯეს იმის გამო, რომ ჰყავდა სამი თვის შვილი, რომელსაც მისი ზრუნვა ესაჭიროებოდა. სასამართლოს მიერ პატიმრობის ალტერნატივების გამოყენებას, განსაკუთრებით ორსული ქალებისა და იმ ქალების შემთხვევაში, რომლებსაც მცირეწლოვანი შვილები ჰყავთ ან არასახარბიელო ჯანმრთელობის მდგომარეობა აქვთ, ასევე უწყობს ხელს გამასწორებელი დეპარტამენტი.⁹

- გაეროს ზოგადი პრინციპები სისხლის სამართლის შემთხვევების დროს აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების გამოყენების შესახებ¹⁰ საჭიროების შემთხვევაში, სისხლის სამართლის სისტემაში არსებული ქალების საჭიროებებზე შესაფერისი რეაგირების დანერგვისას უნდა წარმოადგენდეს დამატებით სახელმძღვანელოს.¹¹
- სათანადო გადაწყვეტილების მიღების უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია, სასამართლო ხელისუფლებას სასჯელის დანესებამდე მიენოდოს ყველა სახის შესაბამისი ინფორმაცია დამნაშავე ქალის შესახებ, მათ შორის მისი მზრუნველობითი ვალდებულებების, ვიქტიმიზაციის ისტორიის, ფსიქიკური ჯანმრთელობისა და ნივთიერებაზე დამოკიდებულების მდგომარეობით გამოწვეული საჭიროებების შესახებ. მსგავსი ანგარიში შესაძლებელია მომზადდეს სოციალური სამსახურების მიერ. ანგარიშში ასევე უნდა აისახოს დედის დაკავებით გამოწვეული შესაძლო გავლენა შვილებსა და ოჯახის სხვა წევრებზე და ბავშვის ზრუნვითი ვალდებულებების საკითხის მოგვარების გზები, დედის არყოფნის პერიოდში.
- სახელმწიფომ უნდა გამოყოს რესურსები, მონაცემთა მოგროვების, კვლევისა და დამნაშავე ქალების თემაზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის გზით იმ ფაქტორების შეფასებისა და გაგებისთვის, რომელიც ყველაზე ხშირად ხდება ქალის სისხლის სამართლის სისტემასთან კონტაქტში მოხვედრის მიზეზი. ეს ხელს შეუწყობს ქალი დამნაშავეების საჭიროებებზე მორგებული, სათანად-

⁹ იხილეთ <www.nationmultimedia.com/national/Bangkok-Rules-for-women-convicts-30202577.html>

¹⁰ გაეროს ეკონომიკისა და სოციალური საბჭოს მხარდაჭერა, 24 ივლისი, 2002 წელი, E/RES/2002/12.

¹¹ „ბანგკოკის წესები“, კომენტარი წესებზე 57 – 58.

ლო და მიზნობრივი არასაპატიმრო ღონისძიებებისა და სასჯელების შემუშავებისთვის საჭირო სანდო ცოდნის ბაზის ჩამოყალიბებას.

- აუცილებელია, ქალ დამნაშავეთა გენდერ-სპეციფიკურ საჭიროებებზე მორგებული არასაპატიმრო ღონისძიებების ეროვნული სისტემის შემუშავების მიზნით, სახელმწიფოებმა ადმინისტრაციული და ფინანსური შესაძლებლობების გაძლიერებას მიაქციონ სათანადო ყურადღება. პატიმრობის ალტერნატიული ღონისძიებების, მათ შორის აღდგენითი მართლმსაჯულებისა და დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის აღსრულებისთვის, მათ უნდა შეიმუშაონ შესაბამისი სტრუქტურა და მექანიზმები.
- მაქსიმალური ჩართულობისა და საუკეთესო შედეგების უზრუნველყოფის მიზნით, მსგავსი პროგრამები უნდა მოიცავდეს ბავშვებზე ზრუნვასა და მხოლოდ ქალებზე გათვლილ პროგრამებს.
- მსოფლიოს მასშტაბით, დამნაშავე ქალთა ტიპური ზოგადი ფონის შესახებ არსებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, საჭიროა, ყურადღება მიექცეს თერაპიული/საკონსულტაციო პროგრამების შემუშავებას ოჯახური ძალადობის, ადამიანებით ვაჭრობისა და სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი ქალებისთვის, ინდივიდუალურ და ინტერ-დისციპლინარულ მკურნალობას ფსიქიკური ჯანმრთელობით გამოწვეული საჭიროებების მქონე ქალებისთვის და მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ მკურნალობას ნივთიერებაზე დამოკიდებულების მქონე ქალებისთვის, ასევე საგანმანათლებლო და სასწავლო პროგრამებს, ქალების თვითშეფასების ამალღებისა და მათი დასაქმების პერსპექტივის ზრდის მიზნით. ინდივიდუალური შეფასებებისა და ზოგადი კვლევების საშუალებით გამოვლენილ იმ გამოწვევებზე რეაგირების დროს, რომელთა წინაშეც სისხლის სამართლის სისტემაში მოხვედრილი ქალები ყველაზე ხშირად დგებიან, აუცილებელია მსგავსი პროგრამები შორს იდგეს გენდერული სტერეოტიპებისგან.
- ბანგკოკის წესების დებულებების საფუძვლიანად გაგებისა და სისხლის სამართლის სისტემის ყველა საფეხურზე მათი აღსრულების უზრუნველსაყოფად, საჭიროა, ბანგკოკის წესების შესაბამისი დებულებები (კონკრეტულად, წესები 57-დან 66-მდე), ასევე ეროვნული კანონმდებლობა, რომელსაც საფუძვლად უდევს ბანგკოკის წესები შედიოდეს სისხლის სამართლის სისტემის აქტორების, მათ შორის, პოლიციის, პროკურატურისა და სასამართლოს წარმომადგენლებისთვის განკუთვნილი სასწავლო პროგრამების კურიკულუმში.

საუკეთესო პრაქტიკა: ახალი სტრატეგია მდედრობითი სქესის დამნაშავეებისთვის გაერთიანებულ სამეფოში

გაერთიანებული სამეფოს იუსტიციის მინისტრმა შეიმუშავა ახალი სტრატეგიული მიზნები ქალი დამნაშავეებისთვის, რომელიც გამოქვეყნდა 2013 წლის მარტში და რომელიც, ბევრ სხვა მთავარ პრიორიტეტებთან ერთად, მოიცავდა შემდეგსაც:

1. სასჯელების სანდო და ძლიერი არჩევანის არსებობას საზოგადოებაში, რომელიც საშუალებას იძლევა, სადაც ეს შესაძლებელია, დამნაშავე ქალის დასჯა და რეაბილიტაცია მოხდეს საზოგადოებაში. [...]

2. სერვისების მიწოდების უზრუნველყოფას ისეთ საზოგადოებაში, რომელიც აღიარებს და რეაგირებს დამნაშავე ქალების განსაკუთრებულ საჭიროებებზე, როდესაც ეს უკანასკნელი განსხვავდება მამრობითი სქესის დამნაშავეთა საჭიროებებისგან. [...]

სტრატეგია წაახალისებს და ხელს შეუწყობს მთელ სისტემურ მიდგომას:

ა) სისხლის სამართლის სისტემის შიგნით არსებულ პარტნიორებთან მუშაობა იმის უზრუნველსაყოფად, რომ სისხლის სამართლის სისტემაში, ნებისმიერ ეტაპზე, დამნაშავე ქალებთან მომუშავე პირები აღიარებენ და კარგად იციან მათი საჭიროებები და პროფილი. [...]

ბ) სისხლის სამართლის სისტემის შიგნით არსებულ პარტნიორებთან მუშაობა დამნაშავე ქალების პროფილის გასაუმჯობესებლად და დანაშაულთან ასოცირებული ფაქტორების, როგორცაა ოჯახური და სექსუალური ძალადობა, ფსიქიკური ჯანმრთელობით გამოწვეული საჭიროებები და ნივთიერების არასათანადო გამოყენების პრობლემების მოგვარება. [...]

შეიქმნა ახალი მრჩეველთა საბჭო ქალი დამნაშავეებისთვის, რომელსაც სათავეში იუსტიციის მინისტრი უდგას. საბჭო პასუხისმგებელია ექსპერტულ რჩევებზე და სახელისუფლებო ინსტიტუციების მასშტაბით, ძირითად დაინტერესებულ პირებთან მუშაობაზე.

2013 წლის ივლისში, მოთხოვნა ზედამხედველობის განხორციელებისა და სარეაბილიტაციო სერვისების მიწოდების დროს, დამნაშავე ქალთა განსაკუთრებული საჭიროებების გათვალისწინების შესახებ ჩაიწერა „კანონპროექტი დამნაშავეთა რეაბილიტაციის შესახებ“, რომელსაც კანონის ძალა მიენიჭება ძალაში შესვლის შემდეგ. ცვლილების შედეგად, სერვისის მიწოდებლებს მოეთხოვებათ იმის დემონსტრირება, რომ მათ ესმით და რეაგირებას მოახდენენ დამნაშავე ქალების განსაკუთრებულ საჭიროებებზე, როდესაც ეს უკანასკნელი განსხვავდება კაცების საჭიროებებისგან. ეს მოიცავს ქალის ოჯახისა და მზრუნველობითი ვალდებულებების გათვალისწინებასაც.

ძირითადი აქტორები

- კანონმდებლები/პარლამენტარები
- პოლიტიკის გამტარებლები
- სისხლის სამართლის დანესებულებები (პოლიცია, პროკურატურა და სასამართლო)
- პრობაციისა და სოციალური სამსახურები
- საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სამსახურები

წესი 64

ორსული ქალებისთვის და ქალებისთვის, რომლებსაც ყავთ მათზე დამოკიდებული ბავშვები უპირატესობა უნდა მიენიჭოს არასაპატიმრო სასჯელების გამოყენებას როდესაც და რა შემთხვევებშიც ეს შესაძლებელია. საპატიმრო სასჯელები გამოყენებულ უნდა იქნას სერიოზული ან ძალადობრივი დანაშაულის დროს ან როდესაც ქალი წარმოადგენს განგრძობით საფრთხეს, და ისიც მხოლოდ ბავშვის ან ბავშვების ჭეშმარიტი ინტერესების გათვალისწინებით და ასეთი ბავშვებისთვის შესაბამისი ზრუნვის უზრუნველყოფით.

წესის არსი

- როგორც აღნიშნულია ამ წესის კომენტარში, რიგი რეკომენდაციებისა, დებულებებისა და, აფრიკის შემთხვევაში, ქარტიისა, სახელმწიფოებისგან, საერთაშორისო და რეგიონულ დონეზე, მოითხოვს ორსული ქალებისა და პატარა ბავშვიანი ქალების მიმართ პატიმრობის გამოყენების შეძლებისდაგვარად მაქსიმალურ შეზღუდვას. ეს მოიცავს: გაეროს მერვე კონგრესს დანაშაულის პრევენციისა და დამნაშავეთა მოპყრობის შესახებ, რეზოლუცია 19, „სისხლის სამართლის მართვა და სასჯელის დანესების პოლიტიკის დანერგვა“;¹² ადამიანის უფლებათა საბჭოს რეზოლუცია 10/2, დათარიღებული 2009 წლის 25 მარტით,¹³ აფრიკის ქარტია ბავშვის უფლებებისა და კეთილდღეობის შესახებ, 1999, მუხლი 30, ევროპის საბჭო, საპარლამენტო ასამბლეის რეკომენდაცია 1469 (2000), ციხეში მყოფი დედებისა და ბავშვების შესახებ, მიღებულია 2000 წლის 30 ივნისს¹⁴ და ადამიანის უფლებათა საბჭოს რეზოლუცია ბავშვის უფლებების შესახებ, მიღებულია 2012 წლის 23 მარტს საბჭოს მე-19 სესიაზე,¹⁵ რომელიც სახელმწიფოებს მოუწოდებს:

¹² გაეროს მე-8 კონგრესი დანაშაულის პრევენციისა და დამნაშავეთა მოპყრობის შესახებ, რეზოლუცია 19, სისხლის სამართლის მართვა და სასჯელის დანესების პოლიტიკის დანერგვა, დანაშაულის პრევენციისა და დამნაშავეთა მოპყრობის შესახებ გაეროს მე-8 კონგრესის ანგარიში, 1990, A/CONF.144/28/Rev.1.

¹³ ადამიანის უფლებათა საბჭოს რეზოლუცია 10/2, ადამიანის უფლებები მართლმსაჯულების განხორციელების, კონკრეტულად კი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში, 25 მარტი, 2009 წელი, A/HRC/10/29, გვ. 7-10.

¹⁴ დამატებითი დეტალებისთვის იხილეთ „ბანგკოკის წესები“, კომენტარი წესზე 64.

¹⁵ ადამიანის უფლებათა საბჭო, მე-19 სესია, უმაღლესი კომისრის ანგარიში ადამიანის უფლებების დაცვის შესახებ ადამიანის იმუნოდეფიციტის ვირუსისა (HIV) და შექმნილი იმუნოდეფიციტის სინდრომის (AIDS) კონტექსტში, დეკემბერი, 2011 წელი, თავი 69(ა), ინგლისური ვერსია ხელმისაწვდომია ბმულზე http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A-HRC-19-37_en.pdf.

ორსული ქალის, ან ბავშვზე ზრუნვაზე პასუხისმგებელი ერთადერთი პირის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შემთხვევებში, დანაშაულის სიმძიმისა და ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით, წინასასამართლო აღმკვეთი ღონისძიების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების დროს, უპირატესობა მიანიჭონ არასაპატიმრო ღონისძიებებს.

- აღნიშნული რეკომენდაციები ეფუძნება საერთაშორისოდ აღიარებულ მოსაზრებას, იმის შესახებ, რომ ციხე არ არის ორსულ ქალებზე, მეძუძურ დედებზე, ახალშობილებსა და ბავშვებზე ზრუნვისთვის შესაფერისი ადგილი. პატიმრობა, გადატვირთულობა და ადექვატური კვების ნაკლებობა, ჰიგიენა და ჯანდაცვა ის ფაქტორებია, რამაც შეიძლება ავნოს დედისა და ბავშვის ფსიქიკურ და ფიზიკურ ჯანმრთელობას. საყოველთაო აღიარებულია ისიც, რომ, პატიმრობის მიზეზით, ქალის განცალკევებამ ბავშვის ან ბავშვებისგან, შეიძლება გრძელვადიანი ზიანი მიაყენოს გარეთ დარჩენილი ბავშვის/ბავშვების განვითარებასა და ემოციურ კეთილდღეობას და გაზარდოს მათი კანონთან კონფლიქტში მოსვლის ან პატიმრობის პერსპექტივა, განსაკუთრებით კი იმ შემთხვევაში, თუ დედა მათზე ზრუნვაზე პასუხისმგებელი ერთადერთი პირია. (იხილეთ წესი 60)
- ბავშვთა უფლებების კონვენცია (CRC) წევრი სახელმწიფოებისგან მოითხოვს, ნებისმიერი გადაწყვეტილება, რომელშიც ფიგურირებენ ბავშვები, ეფუძნებოდეს ვაბშვის საუკეთესო ინტერესს. (CRC, მუხლი 3(1)).
- ამ ფაქტორებისა და ტოკიოს წესების ფუნდამენტური პრინციპის გათვალისწინებით, რომლის თანახმად, პატიმრობის ნაცვლად, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს არასაპატიმრო სასჯელებისა და ღონისძიებების გამოყენების ზრდას, ნათელია, რომ ერთ-ერთი უპირველეს პრივილეგიურულ კატეგორიას, პატიმრობის ალტერნატივების გამოყენების თვალსაზრისით, წარმოადგენენ ორსული ქალები, მეძუძური დედები და ქალები პატარა ბავშვებით.

წესის პრაქტიკაში გამოყენება

- აუცილებელია, სახელმწიფოებმა გადახედონ საკუთარ კანონმდებლობას, მასში ისეთი დებულებების ჩანერის მიზნით, რომელიც სასამართლოებს საშუალებას მისცემს, განიხილონ არასაპატიმრო ღონისძიებები და სასჯელები ორსული ან ისეთი ქალების შემთხვევაში, რომელთაც ჰყავთ მათზე დამოკიდებული შვილები და ჩადენილი აქვთ გარკვეული კატეგორიის დანაშაული (მაგ., არაძალადობრივი), ან რომლებიც არ მიიჩნევიან საზოგადოებისთვის საშიშად (მაგ., შეიძლება ჩადენილი აქვთ ძალადობრივი დანაშაული, მაგრამ მაინც დაბალ რისკს წარმოადგენენ, თუ დანაშაული ჩადენილია პარტნიორის მიმართ, რომელიც ძალადობდა მათზე).
- ორსული ქალის ან მცირეწლოვანი ბავშვის დედის მიერ გარკვეული კატეგორიის დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, სასჯელი შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს,

მაგალითად, მანამ, სანამ ბავშვის გარკვეულ ასაკისთვის მიღწევამდე, ხოლო იმ პერიოდისთვის, გადაიხედოს წინასწარ დადგენილი კრიტერიუმების გათვალისწინებით. ასეთი სქემა იძლევა პატიმრობის გაუქმების ან გარკვეული პირობების თანახმად, არასაპატიმრო სასჯელით შეცვლის (მაგ., არ ჩაიდინოს დანაშაული ამ პერიოდის მანძილზე) საშუალებას.

- საჭიროა, სახელმწიფოებმა, რომლებიც იყენებენ სასჯელის დაწესების სახელმძღვანელო მითითებებს, გადახედონ და ჩაასწორონ მითითებები, რათა უზრუნველყონ სასამართლოების მიერ, ორსული ქალებისა და მათზე დამოკიდებული ბავშვების დედების მიმართ პატიმრობის მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოყენება, როდესაც ჩადენილია სერიოზული და ძალადობრივი დანაშაული, ქალი წარმოადგენს განგრძობით საფრთხეს და მხოლოდ ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინების შემდეგ.

საუკეთესო პრაქტიკები

კანონმდებლობა არგენტინაში

არგენტინაში, 2009 წელს სისხლის სამართლის კოდექსსა და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შეტანილი ცვლილებები საშუალებას იძლევა, ხუთ წლამდე ასაკის ბავშვის დედებმა ან შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებზე მზრუნველობითი ვალდებულების მქონე ქალებმა სასჯელი მოიხადონ სახლში, შინაპატიმრობის სახით. შედეგად, მნიშვნელოვნად შემცირდა ციხეში ბავშვიანი ქალების რაოდენობა.¹⁶

სამხრეთ აფრიკა: საკონსტიტუციო სასამართლო ახდენს დედის პატიმრობის გადავადებას, ითვალისწინებს რა მისი შვილების საუკეთესო ინტერესებს¹⁷

საქმეში „მ. სახელმწიფოს წინააღმდეგ“, რომელიც ცნობილი გახდა 2007 წლის სექტემბერში და ეხებოდა ქალის საჩივარს, რომელსაც სასჯელად დაეკისრა თავისუფლების აღკვეთა ოთხი წლის ვადით, საკონსტიტუციო სასამართლომ გადაავადა სასჯელის მოუხდელი ნაწილი, გაითვალისწინა რა დამნაშავის 8, 12 და 16 წლის შვილების საუკეთესო ინტერესები.

სასამართლომ ბრძანა, გადავადებულიყო ქალისათვის თავისუფლების აღკვეთა ოთხი წლის ვადით, იმ პირობით, რომ იგი არ ჩაიდენდა რაიმე სახის დანაშაულს გადავადებულ პერიოდში, სრულად დაემორჩილებოდა ბრძანებაში შემავალ დებულებებს და რომლის თანახმადაც, არაგულწრფელობა ითვლება ელემენტად.

1977 წლის სისხლის სამართლის 51-ე საპროცესო აქტის თავი 276(1)(h) თანახმად, დამნაშავის მიმართ დაწესდა გამასწორებელი ზედამხედველობა სამი წლის ვადით.

¹⁶ იხილეთ ეროვნული კანონმდებლობა #26472, დამტკიცებულია 2008 წლის 17 დეკემბერს, 2008, გასაჯაროებული 2009 წლის 12 იანვარს და გამოქვეყნებული 2009 წლის 20 იანვარს, <www.cndisc.gov.ar/doc_publicar/legales/ley_26472.pdf>.

¹⁷ იხილეთ ს. მ.-ს წინააღმდეგ, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, 2007 წლის 26 სექტემბერი, საქმე CCT 53/06 [2007] ZACC 18; 2008 (3) SA 232 (CC), სამხრეთ აფრიკა, კონსტიტუციური სასამართლო, <www.saffii.org/za/cases/ZACC/2007/18.html>.

ძირითადი აქტორები:

- კანონმდებლები/პარლამენტარები
- პოლიტიკის გამტარებლები
- სასჯელის დაწესებაზე პასუხისმგებელი ორგანოები
- პრობაციის და/ან სოციალური სამსახურები

სასჯელის დაწესება: შემამსუბუქებელი გარემოებების გათვალისწინება

წესი 61

ქალი დამნაშავეების გასამართლების დრო, სასამართლოს უნდა ჰქონდეს უფლებამოსილება განიხილოს შემამსუბუქებელი ფაქტორები, როგორცაა ნასამართლობის არქონა და დანაშაულის ხასიათი და შედარებით ნაკლები სიმძიმე, ქალის, როგორც მზრუნველის პასუხისმგებლობისა და დამახასიათებელი ისტორიის გათვალისწინებით.

წესის არსი

წესი 61 ასახავს და წარმოადგენს „ტოკიოს წესების“ წესი 3.3 და 7.1 ინტერპრეტაციას, ვინაიდან ისინი ეხება ქალ დამნაშავეებს. „ტოკიოს წესების“ დებულებების გათვალისწინებით, წესი სასამართლო ხელისუფლებას ავალდებულებს, ქალი დამნაშავეებისთვის სასჯელის დაწესების დროს, გამოიყენონ საკუთარი დისკრეცია, როგორც ეს დადგენილია „ტოკიოს წესების“ წესით 3.3, და გაითვალისწინონ შემამსუბუქებელი ფაქტორები, რომელიც შესაძლებელია გამოვლინდეს სოციალური გამოკითხვის ანგარიშის საშუალებით, როგორც ეს დადგენილია „ტოკიოს წესების“ წესით 7.1:

„ტოკიოს წესები“, წესი 3.3:

- აუცილებელია, საქმისწარმოების ყველა ეტაპზე, სასამართლოს ან სხვა კომპეტენტური დამოუკიდებელი ორგანოს მიერ, დისკრეციის გამოყენება სრული ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფის ს გზით და მხოლოდ კანონის უზენაესობის შესაბამისად.

„ტოკიოს წესები“, წესი 7.1:

- თუ სოციალური გამოკითხვის ანგარიში ხელმისაწვდომია, სასამართლო ხელისუფლებას უფლება აქვს, იხელმძღვანელოს კომპეტენტური და ავტორიზებული

პირის ან ორგანოს მიერ მომზადებული ანგარიშით. ანგარიში უნდა მოიცავდეს დამნაშავეს შესახებ ისეთ სოციალურ ინფორმაციას, რომელიც შეესაბამება პირის დანაშაულებრივი ქმედების ხასიათსა და არსებულ დანაშაულებს. მასში ასევე უნდა შედიოდეს სასჯელის დადგენის პროცედურის შესახებ ინფორმაციასა და რეკომენდაციებს. ანგარიში უნდა იყოს ფაქტებზე აგებული, ობიექტური და მიუკერძოებელი, რომელშიც ნებისმიერი აზრის გამოხატვის ფაქტი მკაფიოდ იდენტიფიცირებულია.

- როგორც აღნიშნულია კომენტარში, ეს წესი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ დიდი რაოდენობის დამნაშავე ქალებისთვის, რომლებსაც ჩადენილი აქვთ ძალადობრივი დანაშაული საკუთარი პარტნიორების წინაშე, მათი მხრიდან ხანგრძლივი და სისტემატიური ძალადობის შედეგად, ისევე როგორც ნარკოდანაშაულის ჩამდენი იმ მნიშვნელოვანი რაოდენობის ქალებისთვის, რომელთა დიდმა ნაწილმა დანაშაული ჩაიდინა მამრობითი სქესის პარტნიორის მხრიდან იძულების ნიადაგზე, ან იმის გამო, რომ დათანხმდნენ კურიერის როლის შესრულებას სიღარიბის და შვილების გამოკვების გამო, ხშირად მათი ქმედების შესაძლო შედეგების გაუცნობიერებლად.¹⁸ მსგავსი ქალების დიდი ნაწილი მარტოხელა დედაა.
- როგორც ამ წესის კომენტარშია აღნიშნული: „ბევრ ისეთ დამნაშავესთან გამკლავება, რომელიც სასჯელს იხდის ნარკოდანაშაულებისთვის, ბევრად ეფექტური იქნებოდა კონკრეტულად ნარკოტიკული პრობლემების აღმოფხვრაზე მიმართული ალტერნატიული სასჯელის საშუალებით, ვიდრე პატიმრობით. ძირითადი საერთაშორისო ინსტრუმენტები, მათ შორის, გაეროს 1988 წლის კონვენცია ნარკოტიკული და ფსიქოტროპული ნივთიერებების უკანონო ბრუნვის წინააღმდეგ¹⁹ და გაეროს გენერალური ასამბლეის სახელმძღვანელო პრინციპები ნარკოტიკულ საშუალებებზე მოთხოვნის შემცირების შესახებ²⁰ აღიარებს ამ პარადოქსს. მიუხედავად იმისა, რომ მათი ყურადღება უპირველესად მიმართულია ნარკოტიკის ტრეფიკინგის წინააღმდეგ ბრძოლისკენ, ისინი მთავრობებს მოუწოდებენ მულტიდისციპლინური ინიციატივებისკენ, რომლის უმთავრეს ნაწილსაც პატიმრობის ალტერნატივები წარმოადგენს.“²¹
- წესი მოუწოდებს სასამართლო ხელისუფლებას, დამნაშავე ქალების შემთხვევაში, მზრუნველობითი ვალდებულებების გარდა, ეს ფაქტორებიც გაითვალისწინონ. მსგავსი ტიპის ინფორმაციის ასახვა შესაძლებელია სოციალური გამოკითხვის ანგარიშებში, როგორც „ტოკიოს წესების“ წესში 7.1 გათვალისწინებული „მნიშვნელოვანი ინფორმაცია სასჯელის დაწესების პროცედურისთვის“.

¹⁸ „ბანგკოკის წესები“, კომენტარი წესზე 61.

¹⁹ გაეროს 1988 წლის კონვენცია ნარკოტიკული და ფსიქოტროპული ნივთიერებების უკანონო ბრუნვის წინააღმდეგ, E/CONF.82.15. <www.unodc.org/unodc/en/treaties/illegal-traffic.html>.

²⁰ გენერალური ასამბლეა, მე-20 სპეციალური სესია „მსოფლიო ნარკო-პრობლემები“, 8-10 ივნისი 1998 წელი, გაეროს გენერალური ასამბლეის სახელმძღვანელო პრინციპები ნარკოტიკულ საშუალებებზე მოთხოვნის შემცირების შესახებ, 8 სექტემბერი, 1998 წელი, A/RES/S-20/3.1998.

²¹ „ბანგკოკის წესები“, წესი კომენტარზე 61.

- კომენტარში ყურადღება გამახვილებულია სავალდებულო სასჯელის დაწესების შესახებ დებულებების ნაკლოვანებებზე, რომელიც სასჯელის დაწესებაზე პასუხისმგებელ პირებს საშუალებას არ აძლევს, სასჯელის დაწესების დროს გამოიყენონ საკუთარი დისკრეცია, რაც მოსამართლეებს ზღუდავს, პრაქტიკაში ეფექტურად გამოიყენონ „ბანგკოკის წესების“ დებულებები. როგორც კომენტარშია აღნიშნული, გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა ჯერ კიდევ 2000 წელს გამოხატა შეშფოთება სასჯელის დაწესების შესახებ სავალდებულო დებულებების შესახებ.²² ახლახანს, ასევე გაისმა ეროვნულ დონეზე კრიტიკაც და ზოგიერთ იურისდიქციაში სავალდებულო სასჯელის დაწესების შესახებ დებულებების გადახედვის მოთხოვნაც.²³

პრაქტიკაში გამოყენება

- აუცილებელია კანონმდებლობის გადახედვა და, აუცილებლობის შემთხვევაში, ცვლილებების შეტანა, რათა, ქალ დამნაშავეების შემთხვევაში, უზრუნველყოფილ იქნას სასამართლოების მიერ გარკვეული რაოდენობით დისკრეციის გამოყენება და ისეთი ფაქტორების მხედველობაში მიღება, როგორებიცაა დამნაშავეს სისხლის სამართლებრივი დანაშაულების ისტორია, მისი სოციალური გარემოებები, მათ შორის ვიქტიმიზაციის ისტორია, მისი მზრუნველობითი ვალდებულებები, მათ შორის, ხომ არ არის მარტოხელა დედა, დანაშაულის ჩადენის მიზეზი და სხვა, დანაშაულის ჩადენასთან კავშირში მყოფად მიჩნეული ფაქტორები.
- გარდა ამისა, კონკრეტული იურისდიქციის სამართლებრივი სისტემის გათვალისწინებით, აუცილებელია სასჯელის დაწესების შესახებ მითითებების არსებობა, რომელიც შესაძლებელია წარმოდგენილი იყოს სხვადასხვა ფორმით²⁴ სასამართლოების წასახალისებლად, სასჯელის გამოტანამდე, მხედველობაში მიიღონ ქალის წარსული, გარემოებები და მოწყვლადობა, ასევე მზრუნველობითი ვალდებულებები.
- შესაძლებელია პრობაციის ან სოციალურ სამსახურებს მოეთხოვებოდეს სოციალური გამოკითხვის ანგარიშების შედგენა ზოგიერთი ან ყველა (დამოკიდებულია ხელმისაწვდომ რესურსებზე) ქალი დამნაშავეს შემთხვევისთვის. მაგალითად, მსგავსი ანგარიშის მომზადება შეიძლება სავალდებულო იყოს ისეთი ქალების შემთხვევაში, რომელ-

²² ადამიანის უფლებათა კომიტეტი, ადამიანის უფლებათა კომიტეტის დასკვნითი მოსაზრებები, ავსტრალია, 24 ივლისი, 2000 წელი, A/55/40, თავები 498-528.

²³ მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში სავალდებულო პატიმრობის საკითხის გადახედვის შემდეგ, აშშ-ს სასჯელის დაწესებაზე პასუხისმგებელმა კომისიამ დაადგინა, რომ სავალდებულო საპატიმრო მინიმალური სასჯელები „გადაჭარბებულად მკაცრია და მათი არათანმიმდევრულად გამოყენება.“ იხილეთ აშშ-ში ჩატარებულმა კვლევამ სასჯელების დაწესების რეფორმის საჭიროება გამოავლინა, გამოქვეყნებულია 2001 წლის 31 ოქტომბერს. <www.upi.com/Top_News/US/2011/10/31/US-study-urges-sentencing-reform/UPI-13071320118822/>. 2012 წლის იანვარში, ირლანდიაში, სამართლებრივი რეფორმის კომისიამ, სხვა საკითხებთან ერთად, მოამზადა რეკომენდაცია ნარკოდანაშაულებისთვის გათვალისწინებული მინიმალური სასჯელების შესახებ, რომლის თანახმად, არსებული სასჯელების სისტემამ გამოიწვია ციხის მოსახლეობის რაოდენობის „გაბერვა“, თუმცა ძალიან მცირე გავლენა იქონია ნაკლოვანი საშუალებებით უკანონო ვაჭრობის სათავეებში მდგარ პირებზე, იხილეთ <www.thejournal.ie/judges-should-be-able-to-specify-minimum-terms-for-murder-says-law-reform-group-331585-Jan2012/>.

²⁴ მაგალითისთვის იხილეთ, ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია #R (92) 17 წევრ ქვეყნებს სასჯელების დაწესებით თანმიმდევრულობის შესახებ (დამტკიცებულია მინისტრთა კაბინეტის მიერ 1992 წლის 19 ოქტომბერს მინისტრის მოადგილეების 482-ე შეხვედრაზე).

თა მიმართ წაყენებული ბრალი ითვალისწინებს ხანგრძლივ პატიმრობას და ყველა ქალის შემთხვევაში, რომელიც ორსულადაა, ან ჰყავს დამოკიდებული შვილები.

- სადაც სოციალური გამოკითხვის ანგარიშების მომზადება შეუძლებელია შეზღუდული რესურსების გამო, სასამართლოს უნდა გააჩნდეს ვალდებულება, სასამართლო პროცესის მიმდინარეობის პერიოდში მოიძიოს ინფორმაცია ქალის წარსულის, გარემოებებისა და მზრუნველობითი ვალდებულებების შესახებ.

საუკეთესო პრაქტიკა: გაერთიანებულ სამეფოში ახალი მითითებები სასჯელის დანესების შესახებ რეკომენდაციას უწევს „ნარკოტიკის ჯორების“ მიმართ ნაკლები სიმძიმის სასჯელის გამოყენებას

გაერთიანებული სამეფოს სასამართლოების ოფიციალური მითითებები სასჯელის დანესების შესახებ, რომელიც ძალაში შევიდა 2012 წლის თებერვალში, „ნარკოტიკის ჯორების“ მიმართ სასჯელის დანესებისას ნაკლებად სადამსჯელო მიდგომების დანერგვის რეკომენდაციას იძლევა. სასჯელის დანესების საბჭო, რომლის მიერ მომზადდა აღნიშნული მითითებები, საკუთარ განცხადებაში აღიარებს, რომ ხშირ შემთხვევაში ნარკოტიკის კურიერი ქალები ორგანიზებული კრიმინალების მიერ იძულების და ექსპლუატაციის მსხვერპლნი არიან.

იხილეთ: www.guardian.co.uk/society/2012/jan/24/drug-lighter-sentences-social-dealers?INTCMP=SRCH

ძირითადი აქტორები

- პოლიტიკის გამტარებლები
- კანონმდებლები/პარლამენტარები
- სასჯელის დანესებაზე პასუხისმგებელი ორგანოები
- პრობაციის სამსახური
- სოციალური კეთილდღეობის სამსახურები

სასჯელის დანესების შემდგომი მოვლენები

წესი 63

პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლებასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების მიღების დროს ქალი პატიმრის სასარგებლოდ უნდა იქნას გათვალისწინებული მისი მზრუნველობაზე პასუხისმგებლობა, ისევე როგორც მისი სპეციფიკური სოციალური რეინტეგრაციის საჭიროებები.

- პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლება ნიშნავს მსჯავრდებული პატიმრების ინდივიდუალური გათავისუფლების შემდგომი პირობებით ვადაზე ადრე გათავისუფლებას. იგი შეიძლება იყოს სავალდებულო, როდესაც ხდება ავტომატურად, მინიმალური პერიოდის ან სასჯელის დადგენილი პროპორციის მოხდის შემდეგ, ან დისკრეციული, როდესაც გადაწყვეტილების მიღება ხდება პატიმრის პირობით გათავისუფლების შესახებ, სასჯელის გარკვეული ნაწილის მოხდის შემდეგ.²⁵ პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლებას ყოველთვის თან ახლავს ზოგადი პირობები დამნაშავის მიერ სისხლის სამართლებრივი ქმედებებისგან თავის შეკავების შესახებ. თუმცა, ეს ყოველთვის გათავისუფლების ერთადერთ პირობას არ წარმოადგენს. პატიმარს შესაძლებელია დაუნესდეს სხვა პირობებიც, რომელიც მიჩნეული იქნება მისი წარმატებული სოციალური რეინტეგრაციის ხელშეწყობად.
- პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლების გამოყენება მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს პატიმართა სოციალურ რეინტეგრაციას მათი განგრძობითი, წინასწარ დაგეგმილი განსახლების საშუალებით, იმ პირობით, რომ გათავისუფლების შემდეგ პატიმარი მიიღებს ადექვატურ დახმარებას, მხარდაჭერას და ზედამხედველობას. პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლების მნიშვნელობა პატიმართა სოციალური რეინტეგრაციისთვის აღიარებულია როგორც „ტოკიოს წესების“ წესის 9, ასევე ისეთი რეგიონული ორგანოების მიერ, როგორცაა ევროპი საბჭო.²⁶
- წესის 63 მიზანია, უზრუნველყოს პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლებაზე პასუხისმგებელი პირების მიერ ქალების მიმართ პატიმრობის გამოყენების უარყოფითი გავლენის, მათი საჭიროების, იქონიონ კონტაქტი ოჯახთან და მზრუნველობითი ვალდებულებების მხედველობაში მიღება, ისევე როგორც, სოციალური რეინტეგრაციის თვალსაზრისით, ვადაზე ადრე გათავისუფლების დადებითი მხარეების შეფასების დროს, მათი ზოგადად დაბალი რისკის ჰგუფში ყოფნის გათვალისწინება. აქვე, აუცილებელია, როგორც ციხეში ქალთან მცხოვრები, ასევე გარეთ დარჩენილი ნებისმიერი ბავშვის საჭიროებებისა და საუღეთესო ინტერესების გათვალისწინება.

²⁵ გაეროს ნარკოტიკებისა და დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ბიურო (UNODC), *სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ინსტრუმენტი, საპატიმრო და არასაპატიმრო ღონისძიებები, სოციალური რეინტეგრაციის ინსტრუმენტი*, 2010 წლის მარტი, გვ. 25.

²⁶ იხილეთ მინისტრთა კაბინეტის რეკომენდაცია Rec(2003)22 ნევრ ქვეყნებს პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლების შესახებ (დამტკიცებულია მინისტრთა კაბინეტის მიერ 2003 წლის 24 სექტემბერს).

პრაქტიკაში გამოყენება

- საჭიროა, დაინერგოს შეფასების სათანადო ინსტრუმენტები, რათა მოხდეს პატიმრის შესახებ არსებული ყველა საჭირო ინფორმაციის შესაბამის გამოყენება როგორც იმ რისკების დასადგენად, რომელსაც შეიძლება პატიმარი წარმოადგენდეს, ასევე მისი სოციალური საჭიროებების შესაფასებლად.
- აუცილებელია, ვადაზე ადრე გათავისუფლების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე პასუხისმგებელ პირებს ხელი მიუწვდებოდეთ პატიმრის სოციალური რეინტეგრაციისთვის საჭირო სათანადო ინფორმაციაზე, კონკრეტულად კი, ერთად ყოფნის შედეგად მიღებულ პოტენციურ სარგებელზე როგორც პატიმრის, ასევე მისი ოჯახისთვის, ასევე ინფორმაციაზე ნებისმიერი ბავშვის შესახებ, რომელიც ქალს შეიძლება ჰყავდეს ციხეში ან მის გარეთ.
- ვადაზე ადრე გათავის უფლების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე პასუხისმგებელმა პირებმა ქალის სასარგებლოდ გამოიყენონ ინფორმაცია მისი მზრუნველობითი ვალდებულებებისა და სოციალური რეინტეგრაციის საჭიროებების შესახებ. პატიმარს საშუალება უნდა მიეცეს, ჩაერთოს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.
- იურისდიქციებში, სადაც პატიმრებს სჭირდებათ პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლების საბჭოსთვის მიმართვა, აუცილებელია, მათ მიეწოდოთ ინფორმაცია საკუთარი უფლებების შესახებ როგორც სასჯელის დასაწყისში, ასევე იმ დროს, როდესაც მათ ეძლევათ საბჭოსთვის მიმართვის საშუალება.
- აუცილებელია, ციხის ადმინისტრაციის, ვადაზე ადრე გათავისუფლების სისტემის თანამშრომლების, სოციალური სერვისების მიმწოდებლებისა თუ პირობით ვადაზე ადრე გათავისუფლებული პატიმარის ზედამხედველობაზე პასუხისმგებელი სხვა პირების კოორდინირებული თანამშრომლობა, ქალისთვის გარდამავალ პერიოდში დახმარებისა და მხარდაჭერის უზრუნველსაყოფად. საჭიროების შემთხვევაში, ისინი ასევე უნდა თანამშრომლობდნენ ჯანდაცვის სერვისებთან, რათა ქალმა შეძლოს მკურნალობის გაგრძელება, რომელიც მას შეიძლება ესაჭიროებოდეს (მაგალითად, ნივთიერებაზე დამოკიდებულება, ან ფსიქიკური ჯანმრთელობა).

ძირითადი აქტორები

- სასჯელალსრულების დაწესებულებების ხელმძღვანელობა
- ვადამდე გათავისუფლების საბჭოები, ან პირობით ვადამდე გათავისუფლების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე პასუხისმგებელი სხვა ორგანოები (მაგ., სასამართლო)
- სოციალური სამსახურები, ან პირობით ვადამდე გათავისუფლებული პატიმრების ზედამხედველობაზე პასუხისმგებელი სხვა ორგანოები

